

Реферат на тему: "Марко Черемшина (курсова робота)"

Марко Черемшина

МАРКО ЧЕРЕМШИНА

(1874 — 1927)

Марко Черемшина (Іван Юрійович Семанюк) належить до письменників демократичного напрямку в українській літературі кінця XIX — початку XX ст. його літературна діяльність розвивалася в нерозривному зв'язку з суспільно-політичними процесами на західноукраїнських землях у ті часи, в тісному зв'язку з суспільною діяльністю передової частини західноукраїнської інтелігенції, видатним організатором і натхненником якої протягом майже сорока років був Іван Франко.

Важко жилося трудящим Східної України під владою царизму, але ще важчим було життя трудящих західноукраїнських земель під чоботом австро-угорської монархії. Польські пани в Галичині і Гуцульщині, румунські бояри в Буковині, угорські князі в Закарпатті, одержавши з рук цісарської влади привілеї на панування в цих землях, нещадно експлуатували трудящі маси. Українська буржуазія і її холопи в мистецтві і літературі, всіляко вислужуючись перед австро-угорським монархічним урядом, діяли заодно з експлуататорами з інших націй, наживались на злиднях і стражданнях трудящих, злочинно сприяли перетворенню умов їх життя в справжнє пекло.

Про народне горе, про страждання трудящих під тяжким соціальним і національним гнітом правдиво і сильно розповідали у своїх творах письменники-демократи.

Література демократичного напрямку на Україні в епоху імперіалізму розвивалася в складній непримиренній боротьбі проти буржуазно-націоналістичної декадентської літератури, якою на Східній Україні верховодив контрреволюціонер Винниченко з своїм підспівувачем у поезії Олесем та ін., а на Західній Україні — один з отаманів українсько-німецьких фашистів Донцов з своїми підголосками.

Характеристика, яку дав товариш Жданов антинародній контрреволюційній літературі тих часів у Росії, цілком може бути застосована до української буржуазно-націоналістичної літератури, яка, виступаючи під машкарою "модернізму", проповідувала зоологічний націоналізм, була ідейною зброєю української націоналістичної контрреволюції.

"Представники реакційного мракобісся і ренегатства в політиці і мистецтві" — українські декаденти були ідейним авангардом войовничої націоналістичної української буржуазії австро-німецької орієнтації, вели лінію на розрив одвічної дружби українського і російського народів, були лютими ворогами трудящих.

Традиції народної української літератури, традиції Шевченка, Федьковича, Марка Вовчка, в епоху імперіалізму продовжували письменники демократичного напрямку.

Зазнаючи постійних урядових утисків, відбиваючи жорстокі наскоки з табору буржуазно-націоналістичної літератури, вони віддано служили народові. Сповнені палкої любові до рідної землі, до трудящих, виховані на передових ідеях творчості Шевченка і великої російської літератури, вони чесно служили справі розвитку вітчизняної культури.

Шевченко і російська революційно-демократична література відіграли свого часу визначну роль у формуванні світогляду Франка, допомогли йому стати постом-борцем, стверджувачем революційно-демократичних ідей. Для людей демократичних переконань Франко був взірцем письменника, що, як вірний син свого народу, самовіддано служив йому, боровся за його соціальне і національне визволення.

"Спитаєте, може, яке враження зробив на мене Франко? Великого астрального тіла, що гріє всю Україну, а світить далеко ще далше".

Ці слова Черемшини досить повно і правдиво визначають місце і роль Франка не тільки в житті та діяльності одного з видатних західноукраїнських новелістів, але й в історії України загалом.

Багатюща творчість Франка викликала чимало наслідувачів і продовжувачів. Все краще, передове, що було створено в західноукраїнській літературі в останню чверть XIX — на початку XX століття, стоїть в прямому чи опосередкованому зв'язку з величезним впливом на суспільне життя багатогранної діяльності Франка.

Наприкінці XIX століття в літературу на Західній Україні прийшла славна плеяда письменників — Лесь Мартович (1889 р., оповідання "Не-читальник"), Ольга Кобилянська (1894 р., оповідання "Людина"), Марко Черемшина (1896 р., оповідання "Керманич"), Василь Стефаник (1897 р, перші сім новел в часописі "Праця").

Ставити поруч ці імена зобов'язує нас не тільки те, що вони майже одночасно виступили в літературі і що їх діяльність припадає на один історичний період, але насамперед той факт, що вони споріднені в ідейно-художньому відношенні, їх літературна діяльність була співзвучна з діяльністю Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Архипа Тесленка, Степана Васильченка, — письменників, що їх творчість живилася революційно-демократичними ідеями Шевченка і великої російської літератури, ідеями пролетарської літератури, зачинателем якої був Олексій Максимович Горький.

Внаслідок діяльності цих письменників українська проза кінця XIX— початку XX ст. піднеслась на новий, вищий щабель. Про це з великою радістю і захопленням писав Франко у своїй відомій праці "З останніх десятиліть XIX в.", відзначивши, зокрема, заслуги в цьому талановитих прозаїків Західної України.

"Наша проза,— писав Франко,— під пером Кобилянської, Стефаника, Черемшини... набрала поетичного льоту, мелодійності, ніжності, грації та різноманітності... Це гарні здобутки нашого розвою і їх не годиться нам затрачувати".

Франко з гордістю відзначив, що мати такі таланти "не постигалась би ні одна далеко багатша від нашої література".

В "різнобарвній китиці індивідуальностей" (Франко) найближче один до одного

стоять Мартович, Стефаник і Черемшина.

Вони йшли в житті поруч, зв'язані особистою дружбою; їх єднала спорідненість дум, мрій і тривог за долю покривдженого трудівника землі — селянина, за долю українського народу; їх споріднювали погляди на роль, місце і завдання митця художнього слова.

Крім ідейної і тематичної спорідненості прози Стефаника, Мартовича і Черемшини, знаходимо багато спільного і в їх творчій еволюції, в художньому методі й стилі. Вони розробляли жанр новели і дали класичні зразки його. Беручи за об'єкт для своїх творів правду життя, вони, для більш глибокого відображення її дбайливо працювали над словом і внесли багато нового в техніку художньої прози. Пишучи про народ і для народу, вони використовували фольклорні багатства, талановито наслідуючи народну поезію, як це було у Черемшини.

Відзначаючи спільні риси в творчості трьох видатніших українських новелістів, водночас не слід забувати, що, як творчі індивідуальності, вони займають кожен своє місце в літературі. Легенду буржуазно-націоналістичних критиків про "школу Стефаника", до якої вони зачисляли Черемшину і Мартовича, сам Стефаник категорично заперечив і назвав її непорозумінням, вважаючи, що його побратими такі оригінальні таланти, що мішати їх "в якусь школу є просто гріх". Справедливість цієї думки Стефаника незаперечна.

Марко Черемшина — Іван Юрійович Семанюк — народився 13 червня 1874 р. в с. Кобаки. Косовського повіту (тепер району Станіславської області), на Гуцульщині в селянській сім'ї. Коли хлопцеві було 2-3 роки його взяли на виховання дід і баба. Про діда і про життя в його господі, серед буйної та пишної карпатської природи, Черемшина залишив найтепліші спогади. В автобіографії він писав: "Я пропадав за дідом та за його казками, та співанками, та грою на флюярі, та за тими бадіками і вуйками, що у діда ночували і в гості повертали і так красно та весело та любо набувались, красну бесіду, мали, мене вихвалювали, теплими долонями гладили, баранчиками та пукавками в бриндзі топленими та денцівками, та сурмами обдаровували, красних співанок співали, хату аж до сволоків веселили".

З такою ж любов'ю і пошаною згадував Черемшина про свого батька — людину досить освічену. Під впливом свого приятеля — Юрія Федьковича, батько Черемшини любив читати книжки і навіть брався писати вірші. В його бібліотеці були твори Федьковича, Квітки-Основ'яненка, Нечуя-Левицького, Марка Вовчка, журнал "Правда" за 1868 р. та ін.

Незважаючи на матеріальні нестатки, Юрій Семанюк вирішив дати освіту хоч одній своїй дитині. 1889 р., коли Іван закінчив сільську школу, батько одвіз його до м. Коломиї в гімназію.

Гімназія зустріла чотирнадцятилітнього хлопця непривітно. Навчання велося польською мовою, якої він зовсім не знав. Вчителі відсилали "хлопського" сина до гною, панки-гімназисти допікали мужицьким одягом, а коли Семанюк надів гімназичну форму — здимали його на нестерпний глум. "Сам себе не пізнавав у панськiм плахтi";

"соромився кожного кроку й утікав від людей",— згадував він про ті часи у новелі "Карби", а в автобіографії для альманаха "Вік" записав: "З гімназії виніс я хіба обмерзіння (огиду — О. З.) до галицької шкільної системи. Все з нетерпеливістю арештанта дожидав я бувало яких-небудь ферій, щоб вирватись між народ у гори, де звичайно брали мене батьки за інструктора до своїх дітей".

Подібну огиду до порядків у Коломийській гімназії тих часів виніс і Василь Стефаник.

Згадуючи про те, якого глуму і насмішок йому довелося зазнати в гімназії, Стефаник писав у автобіографії: "Здається мені тепер, що я був би іншим чоловіком, якби той встид мене не отруїв".

Та незважаючи на це, Семанюк швидко опанував польську мову і вийшов в число кращих учнів. Син розумів, як важко було батькам його вчити, і тому намагався будь-що здобути освіти. "Незаможність моєї родини, — писав він в автобіографії для альманаха "Вік", — приневолила мене вже від першого класу заробляти на себе лекціями".

Не задовольняючись офіційною наукою, гімназисти таємно зібрали свою бібліотеку, в якій, як згадував Стефаник, було близько чотирьохсот книжок російською, українською і польською мовами. Улюбленими авторами молоді були Салтиков-Шедрін, Тургенєв, Добролюбов, Шевченко, Мирний, Чернишевський, Некрасов, Гліб Успенський, Гоголь. З цієї товариської бібліотеки до рук Черемшини потрапили твори Шевченка. В колі товаришів і на самоті він читає і перечитує палкі рядки "Кобзаря", вивчає біографію поета, виголошує доповіді про його життя і творчість в гуртку гімназистів, сам пробує писати вірші.

Навчаючись у старших класах гімназії, з тієї ж таки товариської бібліотеки, Семанюк познайомився з "Іліадою" та "Одіссеєю" Гомера, трагедіями Шекспіра, творами Шіллера, Гоголя, з українською літературою та українською народною творчістю. Пізніше він прочитав "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" Панаса Мирного та "Що робити?" Чернишевського, які тоді на нього "зробили сильне враження" ("Моя біографія").

Гімназист Семанюк одночасно проявляє жвавий інтерес до сучасного йому літературного життя на Буковині і в Галичині, випишує майже всі тодішні періодичні видання ("Життє і слово", "Зоря", "Буковина", "Дзвінок", "Правда"), захоплюється творчістю Івана Франка, продовжує пробувати власні сили в літературі. Дещо з написаного він надсилав до журналу "Зоря", але воно не з'явилося друком і загубилося.

В 1895 р. під час літньої відпустки Черемшина написав драму "Несамовиті" Г "надіслав" її до "Зорі". В "Несамовитих" він намагався показати прагнення сільської гуцульської молоді жити по-новому. Його герої виступають проти народної темноти, диких звичаїв і забобонів, організують читальні, школи і, таким чином, намагаються допомогти селянам вибитися з злиднів. Але навіть така куца програма ліберально-народницького типу наражається на жорстокий опір і осуд сільської верхівки — багатіїв та представників влади. Молоді герої зазнають переслідувань і, зрештою, трагічно

гинуть. Драма "Несамовиті" так само лишилася неопублікованою, і рукопис її загинув.

1896 р. в газеті "Буковина" було надруковано перше оповідання. Івана Семанюка "Керманич", підписане псевдонімом Марко Черемшина, що так і залишився його літературним ім'ям. Уже в цьому творі автор виступив як співець гуцульського села, опоетизувавши в романтично-фольклорному дусі працю плотарів на Черемоші.

Після закінчення гімназії в 1896 р. (атестат про закінчення гімназії датовано 8 липня 1896 р.) Черемшина жив кілька місяців у рідному селі Кобаки. Тепер він ще болючіше реагує на нужденне життя селян-гуцулів. В листі до редактора "Буковини" О. Маковея 5 січня 1897 р. Черемшина писав: "Домашня наша мужицька біда та злидні пригнобили мене дуже. Я рад би був чим-небудь допомогти своїм родичам; отже я працював враз з ними". Дивлячись на селянську нужду, в якій жили і його рідні, Черемшина заповзвся будь-що "образуватись, щоб своєму народові, коли не допомогти, то бодай сорому не наробити" (з того ж листа до Маковея). Заробивши лекціями трохи грошей, восени 1896 р. Черемшина поїхав до Відня з наміром вступити вчитися на медичний факультет університету. Оскільки плата за навчання на медичному факультеті була висока, він змушений був вступити на юридичний відділ, де плата була найнижча. Ставши студентом юридичного відділу, юриспруденцією Черемшина цікавився мало, а головну увагу приділяв літературі. "Права учився я у Відні для хліба, — писав він у автобіографії, — а більше займався літературою та просвітою"; "далеко зачитувався в красному письменстві німецькому і російському, що майже нерадо заглядав до римського та німецького права".

Поряд з вивченням класичної літератури, Черемшина в цей час цікавився сучасною йому модерною німецькою та мадьярською літературою. 1897 р. в "Буковині" з'являється його оповідання "Нечаяна смерть" в основу якого покладено типовий для декадентської літератури факт: хронікальна пригода у великому місті. Одночасно з оповіданням "Нечаяна смерть" Черемшина опублікував цикл поезій у прозі під спільною назвою "Листки" ("Буковина" за 1898 р.). На якийсь час молодий письменник поринув у світ штучних образів, дрібних тем про плачі квітів, заморожені фіалки, узорі вишивок тощо. Тільки в деяких з цих поезій ("Весна", "Осінь", "Симфонія", "Щоб не тії гори") пробивається голос народного горя рідної йому Гуцульщини.

Було цілком очевидним, що молодий письменник, збившись на декадентські манівці, марнує свій літературний хист. Іван Франко та Осип Маковей побачили в Черемшині неабиякий талант. Вчасно і вміло вони повернули автора "Листків" лицем до "світла дійсності", до життя народу.

1897 р. відбулася пам'ятна на все життя Черемшини подія — він особисто зустрівся і познайомився з Іваном Франком. Зустріч ця відбулася під час мітингу у Відні в зв'язку з кривавими виборами до австрійського парламенту. Напередодні виборів президент міністрів Австро-Угорської імперії Казімір Бадені об'їхав Львівське намісництво, віддаючи "інструкції" урядовцям. За прямими вказівками Бадені вибори проходили в умовах безсоромного політичного шантажу і терору. Це привело до ряду виступів населення проти баденівської політики. З бунтарями, за вказівками того ж Бадені,

розправлялися жорстоко: дев'ять селян було вбито, двадцять дев'ять поранено, щось із вісімсот заарештовано. Ці події сколихнули прогресивну частину західноукраїнської інтелігенції. "Весь Відень кипів і кидав громи на галицьких володарів, на Баденього, — згадував опісля Черемшина, — всі погубляли шляхецьку, галицьку господарку та вказували на страшні наслідки панування шляхти над нашим народом в Галичині, домагалися прогнання деспотичного і брутального шляхтича К. Баденього зі становища президента міністрів". У Відні відбувся мітинг, на якому про "галицьке пекло" доповідав Іван Франко.

Про той час пізніше Франко згадував: "Найтяжчий, найтяжчий із них (фактів урядової сваволі.— О. З.), що захопив мене особисто до глибини душі,— це були криваві вибори 1897 р."

Промова Франка на мітингу справила незвичайне враження на присутніх, а Черемшина про це через багато літ так розповів: "Кожне його речення викликувало або бурю потакувань, або бурю гніву проти подвижників східногалицького пекла, яке Франко майстерно розкривав і тоном ученого демонстрував". І далі: "Коли я почув Франка, поставив я його далеко вище всіх бесідників з мітингу. Хотілося перед ним упасти і цілувати його в руки і ноги. Хотілося його цвітом обсипати, та через тисячну товпу не вдалося мені пробитися до його, і я вийшов мов оп'янілий маєстатом його величі".

Наступного дня, на зустрічі Франка з прогресивною українською студентською молоддю в центральній кофейні у Відні, Черемшину познайомили з Франком. Соромливий юнак паленів від ніяковості, від захоплення він не міг слова промовити. "Я дививсь зблизька на Франка, як на сонце, від якого меркнуть очі". Тільки коли Франко звернувся до юнака з запитанням, що той студіює, Черемшина здобувся на слово.

На другий день Черемшина разом з Франком виїхав з Відня до Коломиї. В дорозі Франко тепло, по-дружньому говорив з ним на різні теми, а потім просив його співати гуцулки-коломийки. Спершу Черемшина не зважувався, а згодом розпочав в'язанку коломийок "Параскою",. "Параска" дуже подобалась Франкові, і він "опісля не раз повторяв її собі у хвилях загальної мовчанки".

"Стільки ж я і бачився з Франком особисто", — з жалем зауважує Черемшина. Хоч бачився Черемшина з Франком лише один раз, але ця зустріч відіграла в його житті й творчості виключну роль. Франко відкрив перед ним новий шлях у літературній діяльності. Скоро по тому, коли 1898 р. журнал "Зоря" було реорганізовано в "Літературно-науковий вісник" — орган товариства ім. Шевченка, — коли Франко став одним з редакторів цього журналу, між Франком і Черемшиною зав'язується листування. У листах до Черемшини Франко радив "закинути поезію в прозі та вернути до "Параски", себто до мужиків", селян-гуцулів, життя і побут яких добре знав Черемшина. Одноразово це був заклик повернутися від естетства, декадентщини до реалізму, до правдивого змалювання життя народу. І Черемшина щиро відгукнувся на поради свого вчителя: в травневій книзі "Літературно-наукового вісника" за 1899 р. було розміщено його образки з гуцульського життя "Святий Николай у гарті" та "Хіба

даруймо воду" — новели, якими розпочався новий етап у творчості письменника. В центрі уваги Черемшини тепер стає життя темного, забитого і безправного селянина-гуцула з його нуждою, стражданнями і рідкими хвилинами радості.

В "Літературно-науковому віснику", "Громадському голосі", "Буковині" за 1899-1901 рр. друкуються новели "Злодія зловили", "Раз мати родила", "Основини", "Більмо", "Карби", "Лік", "Бабин хід" та ін. Ці твори поставили Черемшину в ряд з іншими видатними прозаїками Західної України — Кобилянською, Мартовичем і Стефаником. Зросла популярність творів Черемшини серед читачів, його новели з гуцульського життя читалися в селах Гуцульщини, стали відомі також і на Східній Україні. Ці новели любив і високо цинив Василь Стефаник. Словами теплої похвали: "гарно хлопець пише, дуже цікаві оповідання",— відгукнулася на них і Леся Українка під час свого перебування в Чернівцях влітку 1901 р.

Того ж року в Чернівцях, у виданні товариства "Руської ради", вийшла в світ перша збірка новел Черемшини "Карби". Правдивістю зображення життя гуцульського селянства, майстерністю художнього слова збірка "Карби" зайняла помітне місце серед видань дев'ятсотих років. Збірку тепло зустріли демократичні кола української інтелігенції і читачів, особливо на Західній Україні. Але збірка не припала до смаку буржуазним націоналістам і особливо їх патріарху — Михайлові Грушевському. В рецензії на "Карби" в "Літературно-науковому віснику" він дуже непохвальне, згорда, зневажливо говорив про новели Черемшини, по суті перекреслив його кількарічну працю і поставив під знак запитання його майбутнє, як письменника. Це, безперечно, було одною з серйозних причин довгорічної мовчанки Черемшини, що тривала, як і в Стефаника, аж до часу першої світової війни.

В жовтні місяці 1901 р. Черемшина закінчив слухати університетський курс. Оскільки в роки навчання в університеті він багато уваги приділяв літературній освіті, власній творчості і праці в різних студентських товариствах, у нього лишилися нескладеними іспити з кількох дисциплін. В 1902—1905 рр. він складає іспити з юриспруденції, державознавства та інших предметів, готується до складання докторату права. Тільки 17 липня 1906 р., як це видно з докторського диплома, Черемшина оформив свою освіту. Без цього не можна було здобути відповідну посаду, отже — мати певне джерело засобів до існування. Убоге студентське життя, а за ним таке ж убоге життя правника без диплома, треба думати, дуже гнітило Черемшину. Труднощі були ще й іншого порядку: не легко було здобути посаду, яка б забезпечила не тільки його самого, але й дала б змогу допомагати батькам, що жили у великій нужді. З 27 липня 1905 р. до 31 вересня 1906 р. Черемшина відбував судову практику у Відні, "та побачивши, що там на посаду судді треба ждати найменше двадцять п'ять літ", він записався в адвокатуру і виїхав з Відня до містечка Делятина. Адвокатська практика тривала від 8 жовтня 1906 р. до 10 жовтня 1912 р. в канцелярії Миколи Лагодинського, де Черемшина займав посаду конципієнта, тобто кандидата адвокатури (помічника присяжного повіреного).

Перебуваючи в Делятині, поряд з адвокатською практикою Черемшина займався

освітою селян, залізничних, салінарних і тартачних робітників. "В кожному селі знала мене і мала дитина, мужики мене дуже полюбили",— писав він в автобіографії.

В кінці 1912 р. він відкриває власну адвокатську канцелярію у м. Снятині.

"В перших літах свого побуту у Снятині,— пише дружина письменника Н. В. Семанюк,— говорив Іван Юрійович, що через адвокатську працю і громадську діяльність не мав часу віддатися праці літературній. Не можна було сумніватися, що це правда, його контора все була повна мужиків, (які приходили по поміч і пораду в різних справах, приватних і публічних. Не раз траплялося, що Іван Юрійович був цілий день на судових засіданнях, різних нарадах, а вечором і вночі писав всілякі заяви, жалоби і протести до різних судових, фінансових і адміністративних установ. Свою адвокатську і громадську працю уважав Іван Юрійович за корисну для селян і конечну, аби їх бодай в часті оборонити перед визиском і покривдженням в належних їм правах. Тої праці ждали, впрочім, від нього настирливо мужики і треба було їх хіба силою виганяти з контори, аби мати час зайнятися письменством".

Як відомо, Василь Стефаник у ці роки також багато уваги віддавав освіті серед селянства Снятинщини. Довгий час (з 1908 по 1918 р.) Стефаник був послом від селянської радикальної партії в австрійському парламенті, хоч ніяких промов, як він сам посвідчив, у парламенті не виголошував.

Говорячи про тривалу перерву в творчості Черемшини і Стефаника, не треба забувати про те, що в літературі тих років була надто задушлива атмосфера. Українські буржуазно-націоналістичні письменники, по-мавп'ячому наслідуючи все те, що продукувала загниваюча західноєвропейська література, вели українську літературу до цілковитого виродження. Бездарність, помножена на бундючний "аристократизм" у ставленні до народу, заповнювала періодичні видання і книжковий ринок. Зрозуміло, що, крім почуття відрази до всієї тієї декадентської писанини, у письменників-реалістів Стефаника і Черемшини нічого іншого не могло бути.

Тут доречно буде нагадати одне місце з листа Черемшини (щоправда, пізнішого часу) до видавців збірки "Село вигибає" (квітень 1926 р.), де Черемшина згадує про книгу німецького критика-декадента Галагада, скеровану проти російської літератури. "Таких великанів як Достоевський і Толстой, — пише Черемшина, — рівняє цей їдовитий критик з болотом. Толстого кваліфікує як психопатологічну проблему, а людей Достоевського як блукаючих в темних коридорах істериків. Коли то все прочитається, то відохочується взагалі писати. Західний літературний світ прийняв цю книжку з одушевлінням! І це є для Заходу знаменне".

Отож, взірцем для Черемшини була література життєвої правди, велика література братнього російського народу, а не західні літературні "моди". На затхлу, подібну до клінічної, атмосферу в тогочасній буржуазній літературі не раз вказували Франко, Коцюбинський і Леся Українка.

Зазначимо ще одне. Є свідчення самого Черемшини про те, що після виходу збірки "Карби" він продовжував писати нові твори, готував другу збірку. В листі до редакції "Вік" в січні 1901 р. з Відня Черемшина писав: "Якби хотіли, то надіслав би я радо

котре з непечатаних ще моїх оповідань, але воно, думаю, вже запізно". В другому листі (грудень 1902 р.) до того ж адресата, письменник говорив: "Також надішлю вам свою збірку "Карби"; а тепер видав би другу, та нема путері (сили — О. З.) до переписування". На жаль, творів, написаних в ті часи, не збереглося. Мабуть, вони загинули в роки першої світової війни, як загинуло тоді ж його листування з Франком та іншими особами. Збереглася лише коротенька лірична мініатюра на тему кохання під назвою "Она" (датована 1913 р. 14 листопада), адресована, очевидно, Н. В. Карпюк, що в січні 1914 р. стала його дружиною.

Коли почалася світова війна, Черемшина залишив Снятин і переїхав у рідне село Кобаки до батьків. Працюючи біля господарства, спостерігаючи, як через село перекочувалися частини то австро-угорської, то російської царської армії, як від цього терпіло село, Черемшина все, бачене на власні очі і почуте від селян, занотовував у "Щоденнику" (листопад 1914 — січень 1915 рр.). З "Щоденника" видно не тільки те, як письменник збирав матеріали для своїх творів про життя селянства в часи імперіалістичної війни 1914-1918 рр., але також і те, як ставилися російські і австро-німецькі війська до населення, як ставилося населення до них. В записі від 19/XII-1914 р. Черемшина передає слова селянина Федора Орфенюка: "Каже, що козаки подібні в обходженню до гуцулів". Почуття братньої дружби, яку засвідчували російські солдати до західноукраїнського населення, Черемшина підкреслює не раз, "Рано йшли м[осковські] солдати і козаки з Кут долів через село і підводи і військові. Казали весело, що ми останемо під Росією..." (Запис 23.XII-1914 р.). "Приїздить Настя зі Снятина, каже, що там є всі гадки, що Росія Галичину задержить" (Запис 6.1-1915 р.). І сам від себе письменник зазначав: "Похід війська московського] дуже зацікавлює" (23.XII-1915 р.). Пояснення, як кажуть, до цих нотаток не потрібні: гуцульське селянство і його співець Марко Черемшина з походом російської армії в Галичину зв'язували свої надії на возз'єднання з усією Україною. Ці настрої посилювалися ще й тим, що австро-німецькі війська дуже жорстоко поводитися з місцевим населенням. "На Буковині страшно вішали", — занотував Черемшина в "Щоденнику" (9.1-1915 р.), а в новелах описав численні факти безглуздої, дикої жорстокості австро-німецьких військ щодо гуцульського селянства. З восьми творів циклу "Село за війни", написаних з 1914 по 1919 р., сім новел присвячено показові сваволі і викриттю злочинів австро-німецьких солдатів та офіцерів у селах Гуцульщини.

Десять під кінець війни Черемшина знову повернувся до Снятина. Коли навесні 1919 р. румунські війська розпочали окупацію Буковини, Гуцульщини і Покуття, Черемшина їздив з делегацією від Станіславщини для переговорів з румунським командуванням, "аби не прийшлося до пролину крові". Румунське командування не захотіло навіть розмовляти з тією делегацією й віддало наказ про наступ. "Тоді я, — пише в автобіографії Черемшина, — кинувся в придорожній рів з водою і перележав тут у студеній воді з годину та із тої перестуди занедужав на нирки і досі з тої упертої недуги вилічитись не можу".

Після того, як Покуття і Буковина були загарбані боярською Румунією, а

Гуцульщина і Галичина опинилися під владою панської Польщі, Черемшина знову відкриває адвокатську канцелярію у Снятині, "заступає мужиків перед судом та різними властями" ("Моя біографія"), разом з Стефаником бере участь в освітній роботі серед селянства Снятинщини.

Утиски пілсудчиків, переслідування всього прогресивного урядовцями панської Польщі створювали важкі умови для демократичних діячів на Західній Україні. Переборюючи труднощі, створені штучним кордоном, не без ризику для себе, Черемшина налагоджує листовий зв'язок з видавництвом "Книгоспілка" на Радянській Україні, надсилає туди свою нову збірку творів. 1925 р. у видавництві "Книгоспілка" вийшла друга збірка новел Черемшини "Село вигибає".

"Іван Юрійович, — пише дружина письменника, — тішився тим, що його твори видано на Великій Україні і це заохотило його до дальшої літературної творчості. Польсько-панському урядові всякі зв'язки жителів західних українських земель з Радянською Україною були небажані. Польська поліція пильно уважала на тих, що зв'язки такі мали".

Друге видання збірки "Село вигибає", доповнене новелами із збірки "Карби", і третя книга новел—"Верховина" вийшли вже після смерті письменника — в 1929 р. (також у виданні "Книгоспілки").

Літературна громадськість Радянської України і широкі кола читачів тепло привітали появу нових збірок Черемшини. В цих збірках письменник правдиво розповів про життя гуцульського селянства в роки першої світової війни і в часи пансько-польської окупації.

Навесні 1927 р. письменник виїхав у рідне село Кобаки провідати матір і сестру. 25 квітня він пішов на сільське кладовище до могили батька. Хворе і вразливе серце не витримало переживань, викликаних спогадами, і Черемшина тут-таки на кладовищі раптово помер. Похорон відбувся 27 квітня у Снятині. Разом з народом в останню путь проводив Марка Черемшину його друг і побратим Василь Стефаник.

Збірку "Карби" Черемшина відкрив автобіографічною новелою тієї ж назви. Згадками про своє дитинство, про батьків, діда й бабу та життя в їх господі на Заліській горі автор підкреслив свій кривий зв'язок з трудящим селянством, зображенню життя якого він присвятив свою творчість. На першому плані тут виступає тема народної темноти, безправ'я селянської сіроми, що весь свій вік поневірялась на чужій землі, борсалась в лещатах безпросвітних злиднів і, коли надходив смертний час, крім тяжких карбів, кривавих ран на серці, нічого більше не мала.

Чорне, безпросвітне було життя гуцульського селянства в ті часи. Таким його бачив Черемшина, близько до серця взяв і таким відтворив у своїх новелах.

Тематика збірки "Карби" неширока, і не дуже різноманітний її типаж. У кожному з розміщених у ній творів висвітлено один якийсь трагічний факт, чи, на перший погляд, звичайнісінький випадок в житті селянина-гуцула. Майже в усіх новелах збірки виступає той самий герой — темний, затурканий, безправний селянин-бідняк, портрет якого найяскравіше змалював Черемшина в новелі "Святий Николай у гарті".

"... Скрипнули чорні закурені двері і випустили на двір чоловіка середнього росту, його худе, поморщене лице, кучма нерозчесаного волосся, сухоребрі груди, що їх не обіймає собою темна латана сорочка, витерті червонаві холошні і худокості, босі ноги говорили самі за нього, що він є. Він не потребував представлятися. На його стан зложилися віки нужди і вип'ятували на ньому грубими буквами—мужик".

Ім'я героя цієї новели — Курило Сівчук — могло б бути загальним для всіх селян бідняків—героїв збірки "Карби". В образку "Святий Николай у гарті" Курило з дружиною і дітьми ховає від збирача податків свої убогі пожитки, тремтить перед начальством, повторюючи¹. "Бідно-си діє, ясний та добрий панчіку..."; в новелі "Чічка" він розпачливо тужить над загиблюю шкапиною, бо вона годувала його сім'ю; в творі "Карби" грюкає об стіл кулаком, з боєм каже про дітей: "Чим їх нагодую!"; в новелі "Раз мати родила" він наважився помститися жандармові за всі тяжкі кривди і потрапив до тюрми; в творі "Більмо" випроваджує доньку до розпусного лісничого, бо іншого виходу з страшних злиднів не знає; у "Грушці" він тужить за померлою дружиною і втішає дітей: "Не бійтеся, небожета, мені не далекі гони, я вам хати не залежу"; в новелі "Лік", він, безнадійно хворий, не маючи за що купити ліки, повертаючись від лікаря додому, показує сусіди на цвинтар: "аді, де мій лік" і, нарешті, в образку "Дід" він, старий і нікому не потрібний, зайвий рот у голодній сім'ї, вкорочує собі віку.

Курило Сівчук ("Святий Николай у гарті"), коновкар ("Чічка"), дедя ("Карби"), Юсипко ("Раз мати родила"), Тимофій ("Більмо"), Ілаш ("Грушка"), Митро Пасемковий ("Лік"), Чюрей ("Дід")— це тільки різні імена одного героя, що про його трагічне життя розповідав автор. Письменник спостерігав, як поводить ся селянин-трудівник в різних обставинах на протязі всього життя, і про все це писав у своїх новелах. Складається враження, ніби Черемшина провадив ґрунтовну підготовну роботу до створення монументального образу селянина-гуцула, який безмежно любить свій край, природу, народ; працьовитий, духовно обдарований, чесний, гостинний, поетичний, але гноблений соціальне і національне, зацькований війтами, жандармами, екзекуторами, обплутаний панами, лихварями, він живе в страшних злиднях та горі, розпачливо гукає до німих гір, до байдужого неба, і, ніким не почутий, гине. Новели-образки збірки "Карби" ідейно, тематично і поетичною орнаментикою своєю так міцно зв'язані одна з одною, що композиційне утворюють єдине ціле. Провідна тема збірки "Карби" — народне горе, злидні гуцульської сіроми — селянської бідноти, її туга за кращим життям і, нарешті, надія на краще майбутнє.

Новели збірки "Карби" вражають безпосередністю життєвих картин, похмурістю і безпросвітністю селянської гуцульської дійсності тих часів. Ось дівчина-покритка, зганьблена якимсь панком-деспотом, вертається з наймів до рідного села ("Зведениця"). Читач ледве встигає слідкувати за бурею думок, катастрофічних душевних переходів, розпачливих почуттів, які супроводять безталанну дівчину. Ніби в тяжкій лихоманці, покритка промовляє сама до себе, до дитини, до природи, картає, проклинає, молить, скаржиться, повчає подруг, висловлює надії, рве на собі коси,

шепче слова материнської ласки до дитини, і тужить, тужить, тужить... В пій мініатюрі Черемшина зумів коротко і сильно відтворити справжню бурю в душі знівченої капіталістичним ладом людини. Безіменна героїня Черемшини воскрешає в пам'яті читача цілу галерею образів покриток в українській літературі. Ніби всі вони зійшлися до неї, виплакали своє горе, а її вщерть переповнена журбою душа розлилася розпачливим криком-голосінням.

Таке ж сильне враження справляє й новела "Злодія зловили". Хлопчик-сирота цілими днями блукає голодний попідтинню. Ніхто його не пожаліє, нікому він не потрібний. Голод завів сироту в садибу багача. І не стямився хлопець, як припав до вим'я корови і ссав, ссав спраглими устами. Хлопця впіймала хазяйка, на крик зійшлися сусіди-багачі, побили малого, постригли і, під масний регіт, пустили на вулицю.

І так картина за картиною, одна за другу похмуріша, одна за другу вразливіша.

Найвизначніші новели збірки "Карби"— це "Святий Николай у гарті", "Раз мати родила", "Більмо", "Основини", "Чічка", "Зведемиця", "Злодія зловили". В цих новелах Черемшина виступає як письменник-реаліст, оповідач правди про життя гуцульського селянства. Нерідко реалізм Черемшини позначений іронією, сатирою, елементами критики влади ("Основини"), побутових і правових взаємин у гуцульському селі ("Раз мати родила", "Святий Николай у гарті", "Більмо" та інші).

З співчуттям і великою любов'ю оповідав Черемшина про життя селянської бідноти. В той же час він з огидою і ненавистю говорив про багатів, жандармів, урядовців, панів і підпанків, які наживались на народному горі.

Яскраво виявлена демократична тенденційність збірки "Карби" в поєднанні з реалістичним методом зображення дійсності забезпечила їй популярність і зберегла пізнавальну та художню цінність до наших днів.

В роки першої світової війни Черемшина написав новели "Село потерпає", "Перші стріли", "Поменник", "Бодай їм путь пропала", "Зрадник", "Після бою", "Йордан", "Село вигибає". Розташовані в такій послідовності, вони відображають події хронологічно і нагадують новелістичну повість, частини якої об'єднуються темою, часом і місцем дії, спільністю деяких героїв і творчо-стильовими особливостями.

Марко Черемшина талановито передає складну гаму переживань селянської маси в перші дні війни в своєрідному заспіві збірки — в новелі "Село потерпає". Використовуючи фольклорні образи-символи, надаючи мові ритмічності, мелодійності, автор написав дуже емоційний, подібний до музичного, твір. "Село потерпає" Черемшини належить до тих творів, що їх у свій час Леся Українка називала "симфонічним жанром", ознаками якого є ліризм, музикальність, "де враження пейзажу і рух душі зливаються в одну нероздільну гармонію".

Умови війни значно змінили обличчя гуцульського села. Закони мирного часу, хоч вони ніколи не захищали селянина, перестали діяти, так само, як і суди й органи влади; не було кому скаржитись на кривду, не було де шукати хоч якогось захисту. Випадок, якась дрібниця в житті селянина, за жорстокими законами війни, ставали

причиною нещастя, трагедії. "На війні нема серця, нема жінки, лиш неприятель та й амінь", — говорить одна жінка в новелі "Поменник". У своїх творах Черемшина розповів численні епізоди, які ілюструють цю думку селянки про війну. Ось деякі з них.

Стояв жаркий літній день. Селянин Василь, незважаючи на те, по фронт проходив поряд, працював на своєму господарстві, розмовляв з дружиною, тішився синком. На сім'ю, яка жила своїм маленьким щастям" раптом навалює страшне горе. Причиною цього стала дрібниця: "Муха так утяла Василеву чорну корову, що корова звиріла"; вона зірвалася з налігача і побігла лісом в бік російських військ. За годину в австро-німецькі окопи полетіли набої. Комендант розлютився: "Чорна корова, то був знак для неприятеля..." Він віддав наказ: "Знайти зрадника і повісити". Василя ведуть на страту. Бідолаха пробує втекти, і жовніри пристрілюють його ("Зрадник").

Жовніри вели на страту селянина. Дід Чюрей поцікавився, за що мають стратити людину. "Вояк відповів йому коротко: "За москаля". Дід не втерпів і дивувався: "Нащо чоловіка задурно тратити, таже москаль світ годує!" Вояк вхопив ті дідові слова і за часок дід гойдався синій поруч із гуцулом"... ("Перші стріли").

А ось як малює Черемшина картину вступу австрійських військ у село:

"Хтось пустив гать на село, бо жовнірня напливає в село, гей вода в долину. Всі толоки повні, вулиці набиті, ґруні вгинаються, хати ходором ходять, жовніри тут ґазди, а бадіки, гей наймити, увихаються. Гей пацьорки зсилують вояки ґаздівських коників, доють корови і вівці, ріжуть воли й телиці, варять собі м'яса та розвалюють мідяними котлами горни над гуцульськими печами".

"Йде селом вереск, зойк і гомін, гей вітер жереповими корчами".

"Село робиться тісарським", — не без глибокого сарказму резюмує цю сцену автор. Цісарську армію письменник змалював як ненажерну сарану, яка напосілась на селянське добро і топтала усе найдорожче, найсвятіше для гуцула.

В зображенні цісарської армії письменник постійно користувався сатиричними засобами, його сатира на перший погляд легка, подібна до м'якої іронії, але насправді досить зла і не раз підноситься до рівня сарказму. В новелах "Перші стріли" і "Бодай їм путь пропала" Черемшина майстерно показав, як гуцульське селянство переставало вірити з "доброго батька-цісаря", як від тієї віри в свідомості селян не лишилося й сліду, а натомість зродилися зневага і ненависть до всього цісарського.

Страхітливі картини дикої сваволі й жорстокості австро-німецьких військ на Гуцульщині, змальовані Черемшиною, викликають у нас спогади про ще жахливіші криваві оргії, що їх чинили фашистські орди на — нашій радянській землі (на Гуцульщині в тому числі) під час Великої Вітчизняної війни. Тогочасні австро-німецькі солдати, про яких з такою ненавистю писав Черемшина, були духовними батьками гітлерівських головорізів, що завдали стільки горя і мук нашому народові.

"Гудить і харчить село, гейби за горло душене"; "Гуцулю за горло тримають", — так характеризував письменник господарювання австрійської армії в селах Гуцульщини.

В новелі "Бодай їм путь пропала" стисло, але дуже виразно, показано ставлення гуцульського населення до австрійського цісаря і його військ. Відступаючи під

натиском царської армії, цісарські війська грабують, вбивають, вішають гуцулів, гвалтують жінок, спалюють садиби, "роблять все цісарським", як саркастично зауважує автор. Посіявши жах і ненависть, панічно тікаючи в гори, австрійська армія жене поперед себе все село.

"Напроти води понад ріку їде людська праця на людських возах.. Гуцули жалують під гору коней, а жовніри б'ють прикладами газдів у плечі і наказують їм, щоби не важилися шкодувати коней, бо коні й вози вже не їх, але тісарські, і вони самі також тісарські. Тож ч і с а р с ь к і бадіки б'ють тісарських коней тісарськими пужівнами, і вся дорога біжить і торохкотить, тісарське добро з села везучи. А боками йдуть вояки і женуть маржинку та овечки розблеєні, що не хочуть із селом розстатися". (Підкреслення моє. — О. З.).

Ворожість інтересів австро-угорської монархії інтересам народу підкреслено тут надзвичайно виразно.

Про народне горе Черемшина говорив не тільки голосом плачки-жалібниці, але й як суворий обвинувач-сатирик.

Навздогін відступаючим ордам грабіжників Черемшина, разом із своїми героями, посилає гнівні прокляття:

"— Бодай їм путь пропала!

А гори переповідають:

— Бодай їм путь пропала!

А води повторяють:

— Бодай їм путь пропала!"

Трикратне прокляття народу, всієї змученої землі є виявом неугасимої ненависті гуцулів до австро-німецьких насильників.

Оповідючи про страждання гуцульського села під час війни, Черемшина говорив і про тих, хто на війні грів руки, помножував багатство, зміцнював панівне становище в суспільстві. На народному горі і стражданнях наживалися багатії, хитрі, спритні, ненаситні в своїй жадобі, неперебірливі в засобах жмикрути. Війна була для них вигідною, за всяких обставин вони почували себе безпечно. Уміло обертаючись серед двох таборів (австро-німецьких і російських царських військ), виступаючи "патріотами" тієї і другої воюючої, сторони, вони збирали багату поживу. Таким у новелах Черемшини про війну виступає багатій Дзельман.

Сама ця колоритна постать, правдиво змальована на фоні загальної руїни гуцульського села, відкидає геть твердження буржуазно-націоналістичної критики, ніби у новелах Черемшини про воєнний час соціальний момент пішов на спад, ніби всі трагедії гуцульського селянства письменник пояснював лише війною.

Цикл творів про війну закінчується новелою "Село вигибає", де описано загибель всього села від куль, снарядів, голоду, холоду, хвороб. Це один з найсильніших творів Черемшини. Він вражає похмурістю фарб, згущеністю чорних тонів і в доборі матеріалу, і в розкритті катастрофічних душевних бур героїв, і в описах природи, і навіть в поетичних деталях. Все підпорядковано одній настанові: показати наслідки

трирічного страхіття війни.

Зосереджуючи увагу на показі жахливого, трагічного, письменник своїми творами про життя гуцульського селянства в ті роки протестував проти імперіалістичної війни. В прикінцевій частині новели "Село вигибає" він уже близько підійшов до показу розкладу фронту, але тут зупинився і далі не пішов; дальші шляхи до мирного життя не були відомі героям Черемшини, неясні вони були й для самого письменника. Він писав про те, що знав, і з-під його пера в новелах про війну вилився тужливий крик про загибель Гуцульщини — його улюбленого "красного та запашного та веселого краю".

Черемшина поет-лірик. Ліризм становить другу прикмету його реалізму. Діалоги, монологи, близькі фразеологією і лексикою до живої гуцульської говірки, в новелах Черемшини забарвлені ліризмом, подібним до ліризму народних дум, невольничих плачів і особливо голосінь. В деяких його новелах ("Зведениця", "Чічка", "Село потерпає", т. ін.) майже відсутній сюжет, прямий зв'язок між оповідними частинами, мотивація поведінки героїв та інші елементи композиції. В таких випадках автор зосереджує свою увагу, головним чином, на заключному, здебільшого трагічному епізоді спостереженої ним життєвої історії. Всі події, що зумовили цей епізод, освітлюються автором з позицій самого героя в час найвищого напруження його душевних сил. Умінням глибоко розкривати психологію героїв у найкритичніші в їх житті хвилини письменник досягав високого рівня драматизму. Драматичні переживання героїв Черемшини постійно супроводжуються тужливим ліризмом.

Настроевість, що досягається глибоким проникненням автора в душевний світ героїв, становить третю прикмету реалістичного стилю Черемшини. Для створення напружених колізій, драматичних конфліктів письменник часто вдавався до схрещення усмішок і туги. В цьому він був трохи подібним до Леся Мартовича, герої якого уміли сміятися так, "що тільки голос ніби сміється та лице стягається до сміху, але по обличчю зовсім не пізнати, що то сміх".* На цю прикмету не тільки творчості, але й власного характеру вказав сам Черемшина в автобіографії: "Твар (лице) під високим чолом ділиться на дві половинці: одна весела і промінна, а друга сувора і понура та темна, як ніч". В творчості Черемшини більше суворого і понурого та темного, як ніч, бо таким було тоді життя гуцульського селянства, і менше веселого, промінного. Навіть там, де є веселе, промінне, воно покрите похмурим присмерком печалі, овіяне крилом туги. Тужливість, отже, супровідний елемент ліризму Черемшини. В той час, як Стефаник умів знаходити в душах своїх героїв такі слова, що "гриміли як грім і світили як зорі", Марко Черемшина тужив, приповідав жалісливими словами-голосіннями, чи ліро-епічним речитативом народних дум і колядок.

Роздуми Черемшини про тодішні умови життя гуцульського селянства і трудящих всієї Західної України важкі, тужливі; мрії про майбутнє — абстрактно-романтичні, проте світлі, радісні. Він мріяв про нові, щасливі часи, коли і Чорногора і Підгір'я стануть вільні, коли і Дністер і Дніпро потечуть по "об'єднаній вітцівщині" і "врадується вся Україна".

Демократична змістом та ідейним спрямуванням творчість Марка Черемшини,

поряд з творчістю інших письменників-демократів кінця XIX — початку XX ст., зайняла помітне місце в українській класичній літературі. В новелах збірки "Карби", в творах років першої світової війни та окупації Галичини і Гуцульщини підсудчиками Черемшина талановито описав безправне, нужденне життя гуцульського селянства більше як за чверть століття.

Тепер, коли трудящі західноукраїнських земель, разом з усім радянським народом, живуть вільним, соціалістичним життям, особливо яскраво видно, з якого пекла вирвала їх радянська влада.

На ювілейній сесії Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки в день 30-річчя Радянської України товариш В. М. Молотов говорив:

"Минали століття за століттями, а український народ залишався роз'єднаним. Здавалося, безнадійні мрії українців про возз'єднання свого народу. Однак з того часу, як Радянський Союз зміцнів і дістав можливість пред'явити права українського народу на утворення радянської держави для всіх українців, мрія українців про національне возз'єднання здійснилася. Тепер Радянська Україна об'єднує всі українські території, включаючи західні землі українців, які до того входили в територію Польщі, Закарпатську Україну, що належала Чехословаччині, і Північну Буковину, що належала Румунії. З допомогою Радянського Союзу відбулося об'єднання всіх українських територій, і населення нинішньої України майже досягає населення найбільших держав Європи".

Коли б співець гуцульського села — Марко Черемшина дожив до наших днів, його "друга суворі і понура та темна, як ніч" половина лица прояснилася б і стала веселою та промінною. Бо немає більше пана-шляхтича, жандарма, езекутора в гуцульському селі, бо зелений, запашний, красний та веселий край — Гуцульщина, приєднаний до материнського лона — до Радянської України, живе щасливим радянським життям.

У великій сім'ї радянських народів — Союзі Радянських Соціалістичних Республік — живуть і працюють сини та доньки селянської гуцульської сіроми, вірним захисником і талановитим співцем якої був Марко Черемшина.